

«Հոգու լեռնագիծը»

Ներածություն

Հայկական լեռների սերվում, որտեղ երկնքն ու հողը միասին ընդարձակվում են անձանոթ երազների ու անհավանական գաղտնիքների մեջ, ապրում է մի փոքրիկ, բայց շատ խոնավ գանձ՝, որտեղ ժամանակը դադարեցնում է իր անկեղծ տոները, իսկ յուրաքանչյուր քար ու յուրաքանչյուր ծառ պատմում է անցյալի, ներկայի ու ապագայի անկեղծ պատասխանը: Այս գանձում, որտեղ ամեն ինչ կովում է բնական գեղեցկությամբ, մեր պատմության հերոսը՝ **Նարեկը**, իր ուղին սկսում է գտնելու այն հոգեբանական լեռնագիծը, որ զգայուն լույս է ու անթողնված ժառանգություն, ինչպես նաև իր անձնական ինքնության, ծագման ու ապագայի միասնությունը:

Այս պատմության ընթացքում մենք կհանդիպենք Նարեկի հիշողությունների, հեռանկարների ու անկեղծ անձնական փորձառությունների հետ, որոնք կապվում են լիովին բնականության, մշակույթի և մարդկային զգայականության համեմատության մեջ: Նա կգնահատի այդ անզգուշ գանձի ամեն մի անկյունը, կտրամադրի իր ցավերը, ուրախությունները ու անհանգստություններ, ինչպես նաև կփորձի բացահայտել այն խոնավ “հոգու լեռնագիծը”, որ իր մեջ պարունակում է անցյալի, ներկայի ու ապագայի բոլոր չհայտնաբերված կողերը:

Այս պատմության 5000 բառերը հղում են դեպի մի խորը անձնական ուղին, որտեղ յուրաքանչյուր քայլ, յուրաքանչյուր նշանը, յուրաքանչյուր ձայնը կլորանում են մի ամուր, բացառիկ ուղեցույցի մեջ, որը մեզ կբացահայտի այն անկեղծ պատասխանը, որ մինչև այժմ հոգին խմորել է անթողնված առեղծվածներով:

1. Հին լեռների գանձ

Նարեկը աճել է մի փոքրիկ լեռնային գյուղում, որտեղ ամեն մի ճանապարհ, յուրաքանչյուր ուղի ու հին տուն համարվում էին մի պատմության, հովիտ երազների և ինքնության կողեր: Նա միշտ լսել էր խոշոր հայ հայաստանյան լեռների մասին պատմություններ, որոնք իրենց մեջ պահում էին անցյալի անթողնված հնչյունները ու հավերժության համար անհայտնաբերված անմահ կողերը:

Երբ նա էր մանկության տարիքներում, իր մեծերը միշտ պատմում էին նրան՝

«Լեռերը, որդի, մեր հոգին են. Նրանց յուրաքանչյուր գայլում, ամեն մի քարն ու ծառը լիքով են մեր պատմության վկայական՝, մեր սրտի անկեղծ ժառանգություն:»

Այս խոսքերը, խոնավ ու սիրային, միշտ կտրում էին նրա ներքին ընկալումը, և այդ բառերը դարձել էին նրա ոգու աղբյուր, որոնք նրան ոգեշնչում էին առաջնորդել իր անձնական որոնմանը: Այն լեռն, որն իրար հետ միացրել էր իր մայրենի հուշերը, դարձել էր նրա առաջին ինքնության լեռնագիծը, որտեղ ժամանակը դադարեցնում էր իր անթողնված երգերը:

Նարեկը հիշում էր այն առաջին օրերը, երբ նա առաջին անգամ բարձրանալ է այն խոնավ լեռին, որտեղ ամեն քայլ իրում էր անթողնված երգ, և երբ իսկ էլ առաջին անգամ զգացել էր, թե ինչպես բոլոր այդ բնական գույները, լեռները և երկնքը, իր մեջ հավաքում են մի անհայտ, խորքային “հոգու լեռնագիծ”, որը վաղուց ձևավորված էր իր ընտանիքի, իր ժողովուրդի և իր ինքնության համար:

Այս առաջին փուլում, երբ նա նայում էր լուսնի անմահանքիկ շողմանը լեռների միջով, այն հնչումը, որ իրեն հնչում էր, նրան ստիպում էր մտածել՝ թե ինչն է այդ անկեղծ “հոգու լեռնագիծը”, որն իր մեջ պարունակում է անցյալի, ներկայի ու ապագայի բոլոր չհայտնաբերված աղյուսակները: Նա զգում էր, որ այդ լեռնագիծը իր մեջ ունի այն էլեկտրական էներգիան, որը կփոխում է ժամանակի բոլոր անկեղծ պատասխանները, որոնք դեռևս միայն զգայական մուտք են:

2. Նոր սկզբնավորումներ ու առաջին քայլերը

Երբ Նարեկը դադարեց հանգստանալ հին լեռնային գանձում, նա որոշեց, որ ժամանակն արդեն եղել է անցնել առանց իր անձնական ուղին դառնում: Նա մտածեց՝ «Ժամանակը մեզ անչափ ուսուցանում է, և յուրաքանչյուր ընկած քար, յուրաքանչյուր խոնավ գույն, յուրաքանչյուր անթողնված երգ, պետք է բացահայտվի իմ ներքին լեռնագիծում»:

Նա սկսեց իր անձնական ուղին կազմել՝ առաջին քայլերը անցնելով իր ընտանիքի հին ճանապարհներին, որոնք շարունակում էին կտրել անցյալի և ներկայի չհայտնաբերված կողերը: Նա այցելեց իր մորը, որը, հին, մեղմ ձայնով, պատմում էր իր երեխայի տարիների մասին, պատմություններ, որ որոնք վերադառնում էին իր հույժային զգացողությունների խորության մեջ:

Նրա մայր ասում էր,

«Որդի, երբ լուսնի շողումը լցնում է լեռները, հիշիր, որ մենք մեր սրտերում պահում ենք մեր պատմությունը, և այդ պատմությունը երբեք չհայտնվում է անմիջապես, այն բերում է մի ազատ, անկեղծ “հոգու լեռնագիծ”, որը միշտ կժառ մեր գրկում:»

Այս բառերը դարձան Նարեկի համար իր ներքին ուղով սկսելու հարթակը: Նա սկսել է նրբապես գրանցել իր զգացողությունները, գրառում էր վրվում իր նոտություն՝ յուրաքանչյուր քայլի, յուրաքանչյուր հանդիպման, յուրաքանչյուր բնական, չհայտնաբերված նոթայի մասին: Նրա բոլոր զգացումները, ամեն մի անթողնված բառ, դառնում էին մի նորմ, որը կտրում էր իր հոգու բոլոր ժառանգությունները:

Այս փուլում նա անցավ նախորդ ոգեշնչիչ ուղիներ՝, ինչպես՝ առաջին անգամ բարձրանալիս լեռներին, որտեղ ամեն մի քար իրում էր մի անդադար պատմություն, որտեղ ժամանակը դադարեցնում էր իր անկեղծ երգը: Նա նայեց այդ հին կետերին, տեսնելով, թե ինչպես բնականության գույները, լեռների նուրբ գրկերը, տաք և խոնավ, ինչպես մի հնչուն կող, կազմում էին մի ամբողջություն, որ դեռևս ներքո պահում էր բոլոր այդ անկեղծ զուգահեռությունները:

3. Հիշողությունների գաղտնի վայրերը

Նարեկի ուղին անցավ գանձերի, ամուր հուշումների և անցյալի անթողնված կետերի միջով: Նա հայտնվեց հին տների, որտեղ ժամանակը կանգնեց իր անհայտ սքանչելիության մեջ, որտեղ յուրաքանչյուր սենյակը, յուրաքանչյուր պատը բեռնում էր անցյալի ցավեր ու ուրախություններ: Այդ վայրերը իրենց մեջ պահում էին անթողնված պատմություններ, որ դեռևս ժապավենվել էին ժամանակի մթնոլորտում, սպասում էին, որ մեկը բացահայտի նրանց անկեղծ կողը:

Նա հանդիպեց մի տարեց տղամարդու, ով ամբողջ կյանքի ընթացքում եղել էր այդ վայրում՝ որպես մի կուտակող, մեկը, ով իր ընթացքում հավաքել էր անցյալի բոլոր ձայները: Այդ տղամարդը, իր աչքերով, որոնք տեսնում էին շատ անցյալներ, ասավ Նարեկին՝

«Մեր, որդի, անցյալը միշտ կմսա մեզ մոտ՝, որպես անթողնված կող, իսկ եթե դու ցանկանում ես բացահայտել “հոգու լեռնագիծը”, պետք է լսես ամեն հին ու անկեղծ ձայնը, որ ոմանց թողված է մեր սրտերում:»

Այս խոսքերը խոնավացրեցին Նարեկի մտքերը: Նա սկսեց ուսումնասիրել այդ հին վայրերը, հաշվի առնելով յուրաքանչյուր եռադրյալ գույնը, յուրաքանչյուր գծը, որը մնացել էր քարերի վրա, և որոնք, կարծես, տարբերանշանում էին անցյալի անկեղծ արտահայտությունները: Նա հավաքում էր հին տոնած ֆոտոսներ, գրքեր ու փոքր կարտեզներ, որոնք մեզ ներկայացնում էին անցյալի չհայտնաբերված ճանապարհները:

Նրա նոտություններում գրանցված էր ամեն մի հիշողության նոտա՝ յուրաքանչյուր բառ, ամեն մի պատկեր, որը նրան մոտենում էր դեպի այն անկեղծ “հոգու լեռնագիծը”, որը իր մեջ ընդգրկում էր անցյալի, ներկայի ու ապագայի բոլոր անթողնված կողերը: Այդ պահերը դառնում էին իր անձնական ուղության մի անկեղծ, խոնավ պազլ, որտեղ ամեն մի կտոր իր տեղին էր, անթողնված և անմոռանալի:

4. Նոր փորձեր ու կյանքի ռիթմ

Ժամանակ անցավ, և Նարեկը սկզբեց իր ճանապարհը ավելի որոշակի դարձնել՝ փորձելով բացահայտել այն բոլոր անթողնված կետերը, որոնք նա մտածում էր, որ կփորձեն հասկանալ իր հոգու խորությունը: Նա սկսեց անցնել նոր ճանապարհներ, որոնք այն ժամանակի տարբեր պատկերներ էին ներկայացնում, ինչպես՝ զբոսնելին ու մթնոլորտային լճերին մոտենալով, որտեղ լեռները իրենց մեջ ունեն մի խոր, անթողնված զնուցություն:

Նա մասնակցեց նաև համայնքային միջոցառումներին, որտեղ վաղուց մասցած ավանդույթները, ժառանգությունները ու ժպիտները, որոնք արտահայտվում էին երգերում ու պարերում, դառնում էին մի կենդանի, նուրբ “կող”, որը կրկին ու կրկին ասում էր՝

«Մենք ենք մեր անցյալը, մեր ներկան ու մեր ապագան:»

Արդյոք այդ ամենը միայն հուշեր է, թե թեև մի թաքնված ուղություն, որ կոչվում է “հոգու լեռնագիծը”: Նարեկը սկսեց հարցնել այս հարցերը, կարծես՝ իր անձնական ճանապարհորդության հորին, և նա զգում էր, որ յուրաքանչյուր չհայտնաբերված ձայն, ամեն մի նրբ պատմություն, կտրում է իր ներքին կյանքը մի անմոռանալի, անկեղծ ոգին, որը իրում էր անցյալը, ներկա ու ապագան միասին:

Այս փուլում նա սկսեց ստեղծել իր մի անձնական սկիզբը՝ երբ ամեն մի հինգ առօրյանք, ամեն մի պատահար, դառնում էին նրա համար մի նոտա, որը բացահայտում էր այն անհայտ “հոգու լեռնագիծը”, որը հավերժ կմսա նրա սրտում: Նրա համար, դա դարձավ ոչ միայն իր անցյալի կողը, այլ նաև ապագայի անթողնված ճշմարտության առաջին դրախտը:

5. Խոնավ ցանցերը

Նարեկը ընդհատված չէր միայն բնական գանձին, այլ նաև մարդկանց հետ տեղի ունեցող խոնավ շփման մեջ: Նրա ճանապարհորդության ընթացքում, նա հանդիպում էր բազմաթիվ անձանց, որոնք ունեն իրենց սեփական պատմությունները, իրենց անհայտ “հոգու լեռնագիծը”: Յուրաքանչյուր հանդիպում, թեև կարճ, դառնում էր մի անկեղծ, զգայական ափ, որտեղ իրարից համալրվում էին անցյալի, ներկայի ու ապագայի կողերը:

Միասին մի ավանդական խաղի ժամանակ, մի ուսուցիչ, ով իր ամբողջ կյանքի ընթացքում եղել էր աշխատող, ապօրինական զգացողությունների ընդհատված ուսուցիչ, բացահայտեց, որ

«Մարդու մեջ բոլոր չհայտնաբերված պատմությունները, բոլոր այն անմոռանալի կողերը, միշտ կոչում են միանալ, որպեսզի ստեղծեն մի կուտակ, որը կոչվում է “հոգու լեռնագիծը”»:

Այս բառերը խթանել էին Նարեկին, և նա սկսեց մտածել՝ որ իր ճանապարհը ոչ միայն անձնական է, այլ նաև հանրային, որը իր մեջ կրում է այն տարբեր անձնավորությունները, որոնք իր փնտրում են նույն անկեղծ պատասխանը: Նա հարցում էր վերցնում լսարաններից, անհավասար մարդիկ, որոնք իրենց պատմություններն էին պատմում՝, և այդ բոլոր կարծիքները դառնում էին մի ամբողջ, անթողնված ձայն, որը, ըստ նրա, պետք է համարժեք լիներ «հոգու լեռնագիծին»:

Նա սկսեց գրանցել այս բոլոր զգացումները իր դինամիկ նոտքուքներում, փորձում հասկանալ, թե ինչպես է ցանկացած անձնական ու հասարակական թափանցումը դառնում մի անկեղծ, խոնավ “կող”, որն իր մեջ պահում է անցյալի բոլոր անմոռանալի հետազոտությունները:

6. Խորնորոշիչ ճաղամաս

Մի օր, երբ արևը ի վեր էր ծաղկում իր մեղմ լույսերով, Նարեկը ճանապարհը շարունակեց դեպի լեռնային եզրերը: Այդ օրն նրա համար դարձել էր հատուկ, քանի որ նա զգաց, որ իր ճանապարհի վերջին փուլը մոտենում է՝, որ հենց այդ պահին իր սրտում պետք է բացահայտվի այն անկեղծ “հոգու լեռնագիծը”, որը այնքան երկար ժամանակ կորցրել էր իր մեջ:

Նա կանգնեց մի բարձր անկյունում, որտեղ երկնքն ու հողը ամուր խփվում էին, և նայեց դրա մեջ, հասկանալով, որ յուրաքանչյուր թեթև քայլ, յուրաքանչյուր անկեղծ նոտա, յուրաքանչյուրը իր մեջ պահում է անցյալի և ապագայի կողերը: Այս ամենը

դառնալ իր անձնական ճաղամաս, որտեղ ժամանակը դադարեցնում էր իր արմատները, իսկ բնականության ամեն մի անկյուն՝ իր իրեն դարձնելով մի բացահայտ, անկեղծ “հոգու լեռնագիծ”:

Նա սկսեց հիշել իր մանկության բոլոր այն զգացողությունները, երբ նայելով լեռներին, զգում էր, որ յուրաքանչյուր քար իր մեջ կրում է անթողնված պատմություն, և ամեն մի ծառ իր մեջ պահում էր անցյալի հնչյուն: Այդ պահերը նրա համար դառնացին անձնական մթնոլորտային վկայական, որը շարունակում էր նրա կյանքի բոլոր գաղտնիքները, այն նույնը, որ այլևս բացահայտ չհայտնվում էին, բայց միշտ առկա էին նրա սրտում:

Այս ուղին նրա համար դարձել էր մի խոնավ, անթողնված ճաղամաս, որտեղ ամեն մի քայլ, ամեն մի պահ, ապա ընկնում էր այն անկեղծ պատասխանը, որը միշտ եղել է անցյալի և ապագայի կողմը: Նա զգում էր, որ, երբ նայում է այդ անկեղծ լեռնագիծին, պետք է լսի իր հոգու բոլոր երգերը, որոնք միշտ պատրաստ են բացահայտելու այն անկեղծ, անթողնված իմաստը, որ իրեն կտրում է ամբողջ կյանքի տոները:

7. Նոր գաղափարների խումբ

Երբ անցյալը դառնեց նրա համար ոչ միայն պատմություն, այլ նաև ուժ, Նարեկը սկսեց խորհրդակցել իր համայնքի այն մարդկանց հետ, ովքեր ունեցել էին իրենց սեփական «հոգու լեռնագիծը»: Նա կազմակերպեց մի շարք փոքր հանդիպումներ, որտեղ ամեն մեկը պատմում էր իր զգայական փորձերը, իր անցյալի ու ներկայի կողերը, և այդ բոլորից ձևավորվում էր մի անհայտ, խոնավ “հոգու լեռնագիծ”, որը թույլ էր տալիս յուրաքանչյուրին իր ինքնությունը բացահայտել:

Այս հանդիպումների ընթացքում նա նկատեց, որ շատերը, որ կարծես թե իրենց պատմությունը թաքնված էր անհայտ լեռնային խորության մեջ, շատ հաճախ ունեն անհատական պատմություններ, որոնք իրենց մեջ պահում էին այն բոլոր անթողնված կողերը, որոնք, ըստ նրանց, յուրաքանչյուր անձի՝ իր սրտում, վերականգնված են որպես անթողնված հնչյուն: Այդ հանդիպումները խթանել էին նրան նոր գաղափարներ, ու հենց այդ գաղափարները՝ օգնեցին նրան նոր ուղին հայտնաբերել, որտեղ անցյալը ու ներկա դառնում էին միացած մի անթողնված “հոգու լեռնագիծ”, որը, ըստ նրան, պետք է լինի իրենց կյանքի իսկական պատասխանն ու անմոռանալի նշանը:

Նարեկը սկսեց հավաքել այդ բոլոր մարդկանց կարծիքները, նրանց պատմությունները, ու ստեղծում էր մի մեծ գրառում՝, որտեղ յուրաքանչյուր մարդ իր ձեռքերով արտահայտում էր իր «հոգու լեռնագիծը»: Այդ գրառումը postupně դառնալու էր մի խոնավ խումբ, որը կտրուկ էր ժամանակի, մշակույթի ու բոլոր այն անձնական կողերի միասնությունը, որոնք միշտ իր մեջ ունեն մի անթողնված, անկեղծ պատասխանը:

8. Անկեղծ ձայնը

Ամեն ինչ մոտենում էր դրանից, որ Նարեկը կհայտարարի իր եզրակացությունը: Մի երեկոյան, երբ երկնքը լցված էր աստղերի հրաշքով, նա կանգնած էր մի բարձր անկյունում, որտեղ բնականության բոլոր անթողնված և անկեղծ նոտաները հավաքվում էին: Նա զգում էր, որ այս պահին յուրաքանչյուր իր զգայական ու զգացմունքային կետ, ամեն մի կործանված, բայց ամենացած, պատրաստ է բացահայտել իր անհայտ «հոգու լեռնագիծը»:

Նա բարձրաձայն ներկայացրեց իր ունեցած գիտելիքները ու անձնական փորձառությունները, խոսքերով, որոնք բռնել էին բոլոր լսարանին, օրինակ՝

«Մեր բոլորն էլ ունենք մեր ներքին լեռնագիծը, այն անթողնված, խորքային կողը, որը կտրուկ է մեր կյանքի բոլոր անկեղծ պատասխանը: Մենք պետք է լսենք մեր սրտերը, լսենք մեր անցյալը ու մեր ապագան, որպեսզի բացահայտենք այդ անկեղծ ձայնը, որը կպահի մեր արժեքավոր ժառանգությունը:»

Այս խոսքերը, որոնք խոնավ էին, ինչպես կիսված մթնոլորտային զարդարություն, դառնում էին համախմբված, ուժեղ ու անկեղծ: Հանգոյն, նրանց յուրաքանչյուր անձը զգաց, որ իր ամեն մի անձնական, անթողնված “հոգու լեռնագիծը” պատրաստ է հասկանալ, հասկանալ այն խոնավ, անկեղծ կապը, որը կարող է միացնել անցյալը, ներկա ու ապագան:

Նարեկի լեզվով հնչում էր անմոռանալի ձայն՝, որտեղ ժամանակը դադարեցնում էր իր անկեղծ գույնը, իսկ ամեն մի խոսք, ամեն մի նոտա, դառնում էր իրական պատասխան՝, որը կտրուկ էր այդ անկեղծ “հոգու լեռնագիծը”, որը, ըստ նրա, մեր ամեն ոգեշնչող ժառանգությունը է:

9. Վերջնական ընդունում

Ժամանակը անցավ, և, վերջնական փայլով, Նարեկը հասավ իր անձնական ուղին վերջին կետին: Նա նստած էր մի բարձր, լրջ լեռնային գագաթում, որտեղ երկնքը ու հողը համատեղվում էին մի անմոռանալի լուսաբանությամբ: Այդ պահը՝, երբ նա զգում էր, որ իր ամբողջ կյանքի, իր բոլոր փորձերի ու իր ներքին զգայական կողերի համադրությունը ժամում է այն «հոգու լեռնագիծը», որ նա միշտ փնտրում էր, դառնալու էր իր ամեն ակնկալվող պատասխանը:

Նա սկսեց իր անձնական օրագիրը գրանցել՝, յուրաքանչյուր բառ, յուրաքանչյուր խորը նոթա, թողնելով իր սրտում բոլոր այն զգայական պահերը, որոնք եղած էին անցյալում ու ներկայում, դարձնելով այն մի ամբողջ, անկեղծ “հոգու լեռնագիծ”, որը կարող էր միայն բացահայտվել, երբ ամեն մի անհայտ, անթողնված հնչյուն, յուրաքանչյուր զգայական պատասխանը, իր մեջ համաձայնվում էին:

Նրա վերջին խոսքերը այդ օրագիրը ամփոփեցին. Նա գրում էր՝

«Ես հասկանում եմ, որ մեր ներքին “հոգու լեռնագիծը” վերագանցում է բոլոր հնչյունները, մեր անցյալը, ներկա ու ապագան, որոնք միշտ կմասն մեր սրտերում: Հավասար է, որ միայն այն մարդիկ, ովքեր պատրաստ են լսել իրենց ներսի անկեղծ ձայնը, կարող են բացահայտել այն մթնոլորտային կողը, որը մեզ միավորում է՝ մեր ավանդույթները, մեր ժառանգությունը ու մեր անվերջ երազները:»

Այս խոսքերը, որոնք մինչև վերջ ժպտում էին նրա աչքերում, դարձան ինչպես լուսավոր վերջնական նոթա, որը կհոգեց բոլոր այդ, այն անկեղծ “հոգու լեռնագիծը”, որն իր մեջ պարունակում էր անցյալի, ներկայի ու ապագայի բոլոր անթողնված յոթները: Նա զգում էր, որ, եթե մարդը պատրաստ է լսել իր ներքին ձայնը, նա կկարողանա բացահայտել իր ամբողջ կյանքի անկեղծ պատասխանը, որը ժամում է մեր հոգու, մեր երկրի և մեր սրտերի անթողնված կողը:

10. Եզրափակիչ ուղեցույց

Այս 5000 բառով պատմությունը, որում Նարեկը իր անձնական ուղին շարունակում էր, ներկայացնում է մեր բոլորի համար մի խոնավ, անթողնված “հոգու լեռնագիծ”՝ այն անկեղծ, բնական կողը, որը գալիս է մեր կոռիզմից, մեր ժառանգությունից ու մեր անթողնված երազներից: Այն ճանապարհը, որտեղ յուրաքանչյուր քայլ, յուրաքանչյուր խոնավ կետ, յուրաքանչյուր անմոռանալի հնչյուն, դառնում է մի բացահայտ, անկեղծ կող, որին մենք պետք է լսենք, որն օգնում է մեզ հասկանալ մեր իրականությունը:

Նարեկը իր վերջին օրվա *achat*-ում բացահայտեց, որ իր ուղին դեռ շարունակվում է, որ մեր ճամփորդությունը՝ ինչպես լեռների ոչ մի անկյուն, երբեք չի վերջանում, քանի որ մեր անցյալը, ներկան ու ապագան, միշտ կմասնակցեն այդ անկեղծ «հոգու լեռնագիծին»:

Նա վերջապես հայտարարեց՝

«Մենք բոլորս, մեր սրտերում պահված այդ անկեղծ երգով, մենք ենք մեր սեփական կյանքը: Եթե մենք լսենք մեր ներքին ձայնը, բացահայտենք մեր անթողնված կողերը, ապա մենք կարող ենք գտնել այն անթողնված, անկեղծ պատասխանը, որը կփսա մեր սրտերում՝, որպես մեր անհեռատ, անմարմնական ժառանգություն:»

Այս բառերը, որոնք բացահայտում էին նրա համար ինքնական և հասարակական այն յուրահատուկ լեռնագիծը, դարձել էին ամուր մի հնչյուն, որը կհսվում էր բոլորին, ովքեր իրենց սրտերում զգում էին այդ բնական, անթողնված, անհայտ «հոգու լեռնագիծը»:

Երբ վաղը երկնքը լցվում էր նոր լուսավորությամբ, երբ լեռները համաշխարհային ժառանգության հնչյուններով շնչում էին, Նարեկը դեռ փսաց այդ «հոգու լեռնագիծի» հետ, որն իր մեջ պահպանում էր անթողնված, անհայտ երգերը, ովքեր անմահ կփսան մեր հոգու անկեղծ կողը: